

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2025-2.15>**Марчук М. В.,**

аспірантка відділу конституційного права та місцевого самоврядування
Інституту держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України
ORCID: 0009-0004-7845-4931

РІЗНОВИДИ ОХОРОННИХ ЦЕНЗІВ У КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ

TYPES OF PROTECTIVE CENSORS IN CONSTITUTIONAL LAW

Стаття присвячена дослідженню конституційно-правової природи охоронних цензів. В роботі дається загальна характеристика охоронних цензів у конституційному праві, розглядається правова природа, зарубіжна та вітчизняна практика застосування їх видів, зокрема: цензу судимості, за яким право участі у державотворенні мають тільки ті громадяни, у яких відсутня судимість за вчинення злочину або ця судимість погашена чи знята в установленому законом порядку; морального цензу (ценз доброчесності), що характеризується тим, що право брати участь у виборах та претендувати на зайняття окремих посад в органах державної влади і місцевого самоврядування мають тільки ті особи, які володіють високими моральними якостями або ведуть гідний спосіб життя; цензу несумісності, чия сутність полягає у тому, що публічним особам органів влади забороняється займати інші посади в органах державної влади та місцевого самоврядування, політичних партіях та інших громадських об'єднаннях або займатися іншою позаслужбовою оплачуваною діяльністю; військового цензу, що обмежує виборчі права військовослужбовців та співробітників правоохоронних органів; родинного цензу, який полягає в тому, що забороняється призначати на посади високопосадовців чи обирати до представницьких органів державної влади членів сім'ї, близьких родичів чи інших осіб, які мають родинні стосунки з вищими посадовими особами країни.

В роботі робиться висновок, що охоронні цензи грають важливу роль в забезпеченні функціонування демократичного політичного режиму, звитяги верховенства права та доброчесності в суспільстві, забезпеченні моральності та політичної незаангажованості органів публічної влади.

Ключові слова: Конституція України, конституційне право, державотворення, процеси державного будівництва, цензи, виборчі цензи, охоронні цензи.

The article is devoted to the study of the constitutional and legal nature of security qualifications. The work provides a general characteristic of security qualifications in constitutional law, considers the legal nature, foreign and domestic practice of applying their types, in particular: the criminal record qualification, according to which only those have the right to participate in state formation citizens who have no criminal record for committing a crime or this criminal record has been expunged or removed in accordance with the procedure established by law; moral qualification (qualification of integrity), which is characterized by the fact that the right to participate in elections and apply for certain positions in state and local government bodies only those persons who possess high moral qualities or lead a decent lifestyle have; the incompatibility qualification, the essence of which is that public figures of government bodies are prohibited from holding other positions in state and local government bodies, political parties and other public associations or engage in other paid extraduty activities; military qualifications that limit the voting rights of military personnel and law enforcement officers; the family qualification means that it is prohibited to appoint family members, close relatives, or other persons who have family relations with the country's highest officials to high-ranking positions or to elect them to representative bodies of state power.

The paper concludes that security clearances play an important role in ensuring a democratic political regime, the rule of law and integrity in society, and ensuring the morality and political impartiality of public authorities.

Key words: Constitution of Ukraine, constitutional law, state formation, state building processes, qualifications, electoral qualifications, security qualifications.

Постановка проблеми. Сучасні процеси вітчизняного державотворення характеризуються кінцевим відходом від вироблених в радянські часи рудиментів державного будівництва, переосмисленням фундаментальних засад організації та функціонування національного механізму публічної влади, насамперед, в контексті реалізації громадянами України своїх конституційних прав.

За цих обставин актуалізується проблема правової природи цензів, їх доктринального розуміння, місця у системі конституційного права, ролі в реалізації громадянами права брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, користуватися рівним правом доступу

до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняна юридична наука питанню розуміння цензів, їх правової природи приділяє увагу доволі фрагментарно. Свідченням цьому є відсутність комплексних конституційно-правових досліджень у цій сфері. Виняток хіба що становлять виборчі цензи, дослідженням яких займалися такі відомі науковці, як: І. В. Глиняний, Ю. Б. Ключковський, Л. Л. Лабенська, Т. А. Латковська, О. В. Марцеляк, С. М. Марцеляк, О. Ф. Нестерович, В. М. Панасюк, О. І. Ромців, В. І. Татарінов, В. М. Шаповал та інші.

Звідси **метою** нашого дослідження є більш повна характеристика цензів у конституційному праві, виокремлення в їх системі особливого різновиду – охоронних цензів, які спрямовані на позбавлення права участі у процесах публічного управління тих осіб, чий вплив на політику країни може виявитись небезпечним для держави, її конституційного ладу, несе загрозу національній безпеці та територіальній цілісності країни, суперечить демократичним цінностям, інтересам суспільства і держави.

Виклад основного матеріалу. Охоронні цензи являють собою умови та кваліфікаційні вимоги до осіб, які претендують на участь в управлінні державними справами, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, користуватися рівним правом доступу до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, що позбавляють права участі у процесах публічного управління тих осіб, чий вплив на політику країни може виявитись небезпечним для держави, її конституційного ладу, несе загрозу національній безпеці та територіальній цілісності країни, суперечить демократичним цінностям, інтересам суспільства і держави.

Першим серед таких цензів слід виділити **ценз судимості**, за яким право участі у державотворенні мають тільки ті громадяни, у яких відсутня судимість за вчинення злочину або ця судимість погашена чи знята в установленому законом порядку.

У сучасній конституційній практиці ценз судимості здебільшого застосовується при реалізації громадянами свого пасивного виборчого права і не поширюється на реалізацію громадянами свого активного виборчого права.

Хоча у світі є й країни (таких близько 30), в яких ценз судимості розповсюджується й на активне виборче право громадян (Австрія, Греція, Білорусь, Італія, М'янма, Німеччина, Туреччина, Угорщина, Франція та ін.). В цих країнах ценз судимості поширюється на осіб, які за рішенням суду відбувають покарання у місцях позбавлення волі.

Варто звернути увагу, що міжнародна спільнота в цілому негативно відноситься до такої

практики. Зокрема, про неприпустимість позбавлення активного виборчого права ув'язнених говориться у Резолюції № 1459 (2005) ПАРЄ «Про усунення обмежень на право голосу», в якій зазначається, що кінцевою метою кримінального покарання є перевиховання ув'язнених з метою їх повернення у суспільство з усіма правами та обов'язками. Парламентська Асамблея висловила жаль з приводу того, що у багатьох країнах Ради Європи особи, засуджені за вчинення кримінальних злочинів, позбавлені можливості брати участь у голосуванні, причому в деяких випадках вони позбавлені цього права і протягом певного часу після виходу з ув'язнення. На думку Асамблеї, сучасний підхід у вирішенні цього питання повинен полягати в тому, щоб позбавлення права голосу наставало тільки за злочини, вчинені стосовно демократичного процесу (наприклад, протиправний тиск на виборців чи кандидатів, фальсифікація виборів, участь у збройному заколоті, у терористичній діяльності, що має бути встановлено у судовому порядку (п. 8 Резолюції) [1].

Така позиція відповідає вимогам Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року, який передбачає, що кожний громадянин повинен мати без будь-якої дискримінації і без необґрунтованих обмежень право і можливість:

а) брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників;

б) голосувати і бути обраним на справжніх періодичних виборах, які проводяться на основі загального і рівного виборчого права при таємному голосуванні і забезпечують свободу волевиявлення виборців (ст. 25) [2].

Саме ці приписи Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, як і положення Загальної Декларації прав людини та ряду інших міжнародних актів стали правовою підставою для визнання неконституційними у деяких країнах (наприклад в Канаді та Південній Африці) законодавчих положень, що позбавляли засуджених осіб права голосу на виборах.

Європейський суд з прав людини також дотримується позиції, що законодавчі положення європейських держав, які закріплюють неможливість осіб, що перебувають в місцях позбавлення волі, реалізувати своє активне виборче право не відповідає ст. 3 Першого протоколу до європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року.

Натомість зовсім інша ситуація має місце відносно цензу судимості щодо реалізації громадянами свого пасивного виборчого права. Практика впровадження цього цензу досить поширена у світі. Так, у Венесуелі Конституція передбачає, що особи, засуджені за злочини, вчинені ними під час обіймання посади чи інші правопорушення проти громадської власності,

не мають права балотуватися на будь-яку представницьку посаду шляхом всенародного голосування, протягом визначеного законом терміну, який визначається закінченням терміну засудження та тяжкості злочину [3].

Законодавство Норвегії встановлює, що виборче право особи може бути втрачене за рішенням суду, якщо громадянин вчинив кримінальний злочин. Зокрема, за загальними вимогами національного законодавства цієї країни як захід додаткового покарання суд може призначити так зване позбавлення особи у правах за державну зраду та інші державні злочини, яке може бути відновлене лише через десять років після відбуття особою покарання.

У Туреччині конституційно закріплено, що особи, засуджені до тривалого тюремного ув'язнення за здійснення тяжких злочинів, а також до тюремного ув'язнення загальним строком на рік і більше, за винятком осіб, які здійснили злочин із необережності; особи, засуджені за такі злочини, як розтрата, корупція, хабарництво, злочини, пов'язані з розголошенням державної таємниці тощо, не можуть бути обрані депутатами представницького органу, навіть якщо такі особи були амністовані [4].

У Фінляндії громадяни позбавляються активного і пасивного виборчого права, якщо вони вчинили так звані виборчі злочини: продавали та/або купляли голоси виборців на парламентських виборах чи голосували більше ніж в одному виборчому окрузі, або ж шляхом насилля чи погрози перешкождали реалізації права голосу іншими громадянами [5, с. 85–86].

В Україні конституційно передбачено, що не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята в установленому законом порядку. Також Виборчий кодекс України містить норму, що депутатом Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, міської, районної у місті, сільської, селищної ради, сільським, селищним, міським головою не може бути обраний громадянин України, який має судимість за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, кримінального правопорушення проти виборчих прав громадян чи корупційного кримінального правопорушення, якщо ця судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку.

Показово, що такий ценз відсутній для кандидатів у президенти. Очевидно, що до Основного Закону України потрібно внести зміни, які передбачать ценз судимості для осіб, які бажатимуть балотуватися на посаду Президента України, з огляду на чільне місце глави держави в системі органів публічної влади.

Напевно, нам слід вести мову про розширення законодавчого регулювання цензу судимості і щодо інших посадових осіб в Україні.

На сьогодні цей ценз законодавчо передбачений для:

- працівників Національного антикорупційного бюро України [6];
- Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [7];
- членів Центральної виборчої комісії [8];
- членів Рахункової палати [9];
- голови та заступника голови Національного агентства з питань запобігання корупції [10].

Законодавство передбачає ценз судимості і для деяких інших категорій державного апарату (поліцейські, працівники Служби безпеки України та інших правоохоронних органів). В той же час поза увагою народних депутатів України залишилася група високопосадовців, наприклад ценз судимості доцільно поширити також на Державних уповноважених Антимонопольного комітету України, державних аудиторів, Секретаря Ради національної безпеки і оборони України та його заступників, Голову Фонду державного майна України та його заступників тощо.

Моральний ценз (ценз доброчесності) характеризується тим, що право брати участь у виборах та претендувати на зайняття окремих посад в органах державної влади і місцевого самоврядування мають тільки ті особи, які володіють високими моральними якостями або ведуть гідний спосіб життя.

Зарубіжний досвід доволі різниться щодо практики запровадження моральних цензів, що пояснюється рівнем правової культури населення тієї чи іншої країни, існуючими у суспільстві традиціями державотворення тощо. Так, у Великому герцогстві Люксембург позбавлені активного виборчого права банкрути й утримувачі будинків розпусти. В Італії та Франції злісне банкрутство теж є підставою для втрати громадянами активного виборчого права, на Мальті банкрутство веде до втрати пасивного виборчого права особи [5, с. 84–85].

На Кіпрі Основний закон забороняє бути обраним главою держави, Віце-президентом, членом Палати представників осіб, щодо яких встановлений судом факт вчинення аморального дій [11]. Заборона бути обраним депутатом парламенту у випадку вчинення аморальних або негідних дій передбачена також у Данії та Італії. У Пакистані кандидат до представницького органу влади повинен бути розсудливим, справедливим, не схильним до марнотратства, чесним і аміном («надійним», «правовірним»).

Доволі поширений моральний ценз для кандидатів на посаду глави держави. По цьому шляху пішли такі країни як: Республіка Конго, Бенін, Центральноафриканська Республіка, Сінгапур тощо [12, с. 143–144].

Відзначимо, що можуть мати місце й інші форми морального цензу, запровадження того чи іншого їх різновиду часто залежать від того, які негативні явища у способі життя членів

суспільства розглядаються як несумісні з їхньою участю в управлінні державою. Так, наприклад, в Індонезії виборчого права позбавлені колишні члени комуністичної партії й пов'язаних з нею прокомуністичних організацій, а також особи, які прямо чи опосередковано брали участь у «комуністичному заколоті» 1965 р. (так звана люстрація цього кола осіб), й обмежуються виборчі права осіб, які були позбавлені волі строком більше ніж п'ять років.

В Україні моральний ценз не застосовується до осіб, які приймають участь у виборчій кампанії чи то як просто виборці, чи як кандидати до представницьких органів державної влади та місцевого самоврядування. Хоча деякі дослідники пропонують їх законодавчо закріпити, визначивши такими наркотичну залежність особи, зловживання спиртними напоями, алкоголізм, позбавлення особи батьківських прав тощо [13, с. 140].

В той же час відзначимо той позитивний момент у вітчизняній практиці державного будівництва, що моральний ценз отримав своє поширення до цілого ряду кандидатів на інші посади органів публічної влади. Наприклад, вітчизняний законодавець прискіпливо віднісся до запровадження морального цензу щодо кандидатів на посаду суддів судів загальної юрисдикції і Конституційного Суду України. Так, Конституція України проголошує, що на посаду судді може бути призначений громадянин України, який є доброчесним (ст. 127); суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який ... має високі моральні якості та є правником із визнаним рівнем компетентності (ст. 148) [14].

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» передбачає, що на посаду судді може бути призначений кандидат, що відповідає критерію доброчесності, якщо відсутні обґрунтовані сумніви у його незалежності, чесності, неупередженості, непідкупності, сумлінності, у дотриманні ним етичних норм, у його бездоганній поведінці у професійній діяльності та особистому житті, а також щодо законності джерел походження його майна, відповідності рівня життя кандидата на посаду судді або членів його сім'ї задекларованим доходам, відповідності способу життя кандидата на посаду судді його попередньому статусу (ст. 69) [15].

Як зазначають Д. М. Белов та М. В. Белова, у системі органів державної влади доброчесність є невід'ємним елементом правового статусу публічного службовця та важливою складовою процесу проходження державної служби. Сучасне законодавство України встановлює комплексну систему забезпечення доброчесності, що включає механізми запобігання конфлікту інтересів, систему фінансового контролю, правила етичної поведінки та відповідні обмеження для публічних службовців. Розвиток

інституту доброчесності в органах державної влади відображає загальну тенденцію до модернізації публічного управління відповідно до міжнародних стандартів та принципів належного врядування. При цьому особливого значення набуває формування корпусу доброчесних та етичних державних службовців, діяльність яких спрямована на забезпечення публічних інтересів та утвердження верховенства права в державі [16, с. 217].

До охоронних цензів відноситься і ценз **несумісності**. Його сутність полягає у тому, що публічним особам органів влади забороняється займати інші посади в органах державної влади та місцевого самоврядування, політичних партіях та інших громадських об'єднаннях або займатися іншою позаслужбовою оплачуваною діяльністю.

Цей ценз доволі поширений як у вітчизняній, так і зарубіжній практиці державотворення. При цьому він, знову ж таки, великою мірою має прояв у виборчому праві. Мається на увазі, що цим цензом особам забороняється балотуватися на посаду депутата представницького органу державної влади чи місцевого самоврядування, якщо вони обіймають певну посаду в органах державної влади чи мають мандат будь-якого виборного органу публічної влади й надалі хочуть його зберігати, або ж займаються іншою професійною діяльністю і надалі планують нею займатися з тим, щоб ці особи, які мають значний вплив в силу свого професійного чи службового статусу в державі і суспільстві, безпосередньо не впливали на хід виборчої кампанії, не зловживали своїми повноваженнями публічної особи при проведенні виборів і визначенні їх результатів. Наприклад, в палату громад британського парламенту не можуть балотуватися: іноземці, судді, професійні кадрові працівники міністерств і центральних відомств, дипломатичні працівники, військовослужбовці, керівники публічних корпорацій (Бі-Бі-Сі, Незалежне телевізійне управління), оскільки перебування на вказаних посадах потребує політичної неупередженості, суддівської стриманості та інших якостей, які є несумісними з членством у парламенті [17]. Разом з тим британська виборча система передбачає, що представники даних професій можуть бути обраними в палату громад, якщо вони підуть у відставку із займаних посад.

В літературі розрізняють попередню та наступну форми реалізації цензу несумісності. Перший різновид несумісності ґрунтується на тому, що особа, яка має намір прийняти участь у виборах до представницького органу публічної влади як кандидат, повинна залишити свою посаду до початку виборчої кампанії (ценз невиборності). Цей різновид цензу несумісності спрямований на створення юридично рівних можливостей для всіх учасників виборчих перегонів.

Для прикладу в Туреччині, де Конституцією передбачено, що судді та прокурори, члени вищих судових органів, складу вищих навчальних закладів, члени Ради з вищої освіти, службовці державних установ і представництв, які мають статус державних службовців, інші державні службовці, не наділені статусом робочих, а також військовослужбовці не можуть висуватися кандидатами до представницьких органів влади, якщо не підуть у відставку [18].

Згідно національного законодавства Мексики й Фінляндії особа може балотуватися депутатом представницького органу влади на загальнонаціональних та місцевих виборах лише після звільнення з військової служби. У Бразилії міністри, губернатори й державні секретарі, які мають намір обиратися депутатами парламенту, зобов'язані залишити свою посаду за шість місяців до виборів [5, с. 85].

Виборче законодавства Латвії вимагає, щоб кандидат на виборах до Сейму, який є Президентом Латвії, Генеральним аудитором чи членом Державної аудиторської палати, надзвичайним і повноважним послом, службовцем поліції чи професійним військовослужбовцем, після реєстрації списку кандидатів, до якого він включений, звільнився зі своєї посади і протягом місяця подав документ, який підтверджує звільнення, до Центральної виборчої комісії Латвії. У випадку, коли такий документ у зазначений строк не надійшов, ЦВК Латвії виключає такого кандидата зі списку і особа втрачає можливість обиратися до парламенту країни (ст. 13 Закону про вибори до Сейму Латвії) [19].

Таким чином, зарубіжний досвід свідчить, що під ценз несумісності у виборчому праві при реалізації громадянами свого пасивного виборчого права окрім прокурорів, суддів, різного роду державних службовців, доволі часто підпадають військовослужбовці (формально пояснюється концепцією «армія – поза політикою») та працівники правоохоронних органів, що дає право окремим науковцям навіть виділяти спеціальний **військовий ценз**.

В Омані Конституція країни забороняє особі бути кандидатом до нижньої палати парламенту, якщо вона пов'язана з військовими органами або органами безпеки [20].

В Ірландії законодавчо заборонено військовослужбовцям балотуватися кандидатом на президентських та парламентських виборах; у Перу військовослужбовці не можуть бути кандидатами на пост глави держави та Віце-президента країни; у Литві військовослужбовці не можуть бути кандидатами на пост глави держави, у депутати Сейму та до представницьких органів місцевого самоврядування; в Італії військовослужбовці не можуть висуватися кандидатами до місцевих представницьких органів влади [12, с. 133–135].

Що ж стосується наступної форми реалізації цензу несумісності, то цей різновид полягає

у забороні уже обраним депутатам чи главі держави протягом строку своїх повноважень обіймати інші посади в органах публічної влади, займатися підприємницькою діяльністю чи мати мандати інших представницьких органів влади. Наприклад, французький Виборчий кодекс забороняє суміщення, як правило, більше ніж двох виборних мандатів, не можна бути водночас депутатом Національних зборів і сенатором, депутатом і заступником депутата чи сенатора, членом Економічної й соціальної ради, членом урядової ради заморської території, державним службовцем; депутат і сенатор не можуть здійснювати керівних функцій у приватних компаніях, товариствах, підприємствах, якщо їхня діяльність певним чином пов'язана з інтересами держави, тощо [5, с. 86].

Різновидом цензу несумісності виступає й так званий **родинний ценз**, який полягає в тому, що забороняється призначати на посади високопосадовців чи обирати до представницьких органів державної влади членів сім'ї, близьких родичів чи інших осіб, які мають родинні стосунки з вищими посадовими особами країни.

Так, у Монако члени князівського дому та в Іспанії члени королівської сім'ї не можуть претендувати на отримання мандату представницького органу державної влади. У Великій Британії, внаслідок існуючого конституційного звичаю про політичний нейтралітет монарха, члени королівської родини теж не мають права приймати участь у виборах до Палати громад чи інших представницьких органів держави [12, с. 146].

У Нікарагуа забороняється балотуватися на посаду глави Республіки членам сім'ї особи, яка здійснює або здійснювала обов'язки Президента країни в будь-який час протягом періоду, в якому відбувається вибори на наступний строк [21].

У Тайланді не може балотуватися в сенатори особа, яка перебуває у родинних стосунках з депутатом Палати представників або особою, яка займає інший високий політичний пост країни [22].

Вітчизняний законодавець, розуміючи всю важливість цензу несумісності для гарантування демократичних процесів у державі передбачив його як для осіб, які претендують обиратися до представницьких органів влади, так і для цілого ряду інших посадовців. Так, ст. 78 Основного Закону України передбачає, що народні депутати України не можуть мати іншого представницького мандата, бути на державній службі, обіймати інші оплачувані посади, займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності), входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

Аналогічно ст. 103 вітчизняної Конституції закріплює, що Президент України не може мати іншого представницького мандата, обіймати

посаду в органах державної влади або в об'єднаннях громадян, а також займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю чи входити до складу керівного органу або наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

Ценз несумісності отримав своє визнання і щодо інших посадовців (суддів судів загальної юрисдикції, суддів Конституційного суду, прокурорів тощо), що є ознакою розуміння його необхідності для національних процесів державного будівництва.

Висновки. Охоронні цензи, чия сутність полягає у позбавленні права участі у процесах публічного управління тих осіб, чий вплив на політику країни може виявитись небезпечним для держави, грають важливу роль в забезпеченні демократичного політичного режиму, звитяги верховенства права та добросовісності в суспільстві, забезпеченні моральності та політичної незаангажованості органів публічної влади.

В той же час відзначимо, що з метою подальшого формування нашої країни як демократичної, правової, соціальної держави, належної реалізації громадянами України своїх

конституційних прав брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, користуватися рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування, варто удосконалити чинне вітчизняне законодавство у цій сфері через:

а) запровадження в Україні родинного цензу, який має поширюватися на членів сім'ї глави держави та народних депутатів України, забороняючи їм займати високі посади в органах державної влади;

б) приведення до єдиних вимог цензу судимості при реалізації пасивного виборчого права громадян як на парламентських, так і місцевих виборах в Україні;

в) запровадження цензу судимості для осіб, які бажають балотуватися на посаду Президента України, на Державних уповноважених Антимонопольного комітету України, державних аудиторів, Секретаря Ради національної безпеки і оборони України та його заступників, Голову Фонду державного майна України та його заступників.

Список використаних джерел:

1. Abolition of restrictions on the right to vote: Resolution 1459 (2005). Parliamentary Assembly. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17364&lang=en> (дата звернення: 08.09.2025).
2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043/conv#Text (дата звернення: 08.08.2025).
3. Constitution of Venezuela (Bolivarian Republic of) 1999 (rev. 2009). Constitute Project. URL: <https://bit.ly/2k17trV> (дата звернення: 12.08.2025).
4. Constitution of Turkey 1982 (rev. 2017). Constitute Project. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Turkey_2017?lang=en (дата звернення: 08.10.2025).
5. Марцеляк О. В., Марцеляк С. М. Правова природа й види цензів у виборчому праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2015. Вип. 33 (1). С. 79–93.
6. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 08.08.2025).
7. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр#Text> (дата звернення: 08.09.2025).
8. Про Центральну виборчу комісію : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-15#Text> (дата звернення: 28.08.2025).
9. Про Рахункову палату : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text> (дата звернення: 08.08.2025).
10. Про запобігання корупції : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 08.09.2025).
11. Constitution of Cyprus 1960 (rev. 2013). Constitute Project. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Cyprus_2013?lang=en (дата звернення: 23.08.2025).
12. Нестерович В. Ф. Види виборчих цензів: зарубіжна та українська практика. URL : <https://maup.com.ua/assets/files/expert/18/10.pdf> (дата звернення: 25.09.2025).
13. Ковальчук В. Б. Пасивне виборче право громадян та доцільність його обмеження у контексті досвіду парламентських виборів. *Право України*. 2013. № 5. С. 134–143.
14. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
15. Про судоустрій і статус суддів : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 08.08.2025).
16. Белов Д. М., Белова М. В. Добросовісність в органах державної влади як елемент правової ідеології сучасного суспільства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. Вип. 86: Ч. 5. 2024. С. 213–217.
17. Виборчі обмеження (цензи) та привілеї. URL: <https://studfile.net/preview/9076026/page:10/> (дата звернення: 13.09.2025).

18. The Saeima Election Law. URL: <http://www.cvk.lv/pub/public/28126.html> (дата звернення 14.06.2025).
19. Constitution of Oman 1996 (rev. 2011). Constitute Project. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Oman_2011?lang=en (дата звернення: 08.08.2025).
20. Марцеляк О. В. Вибори народних депутатів України : навчальний посібник. Харків : ТОВ «ПРОМЕТЕЙ-ПРЕС», 2007. 620 с.
21. Constitution of Nicaragua 1987 (rev. 2014). Constitute Project. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Nicaragua_2014?lang=en (дата звернення: 28.08.2025).
22. Constitution of Thailand 2017. Constitute Project. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Thailand_2017?lang=en (дата звернення: 17.09.2025).

Дата першого надходження статті до видання: 16.11.2025
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.12.2025
Дата публікації (оприлюднення) статті: 31.12.2025